

УДК 316.354:330.526.39(477)
<http://orcid.org/0000-0003-2042-7186>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.580288>

О. О. Стрельникова

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДОБРОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: АКТОРНО-МЕРЕЖЕВИЙ АНАЛІЗ

У статті розглядається потенціал застосування акторно-мережевої теорії Бруно Латура під час дослідження взаємозв'язку добродійної діяльності і політики в сучасному українському політичному процесі. Побудовано модель взаємозв'язку добродійної діяльності і політики в Україні, що ґрунтується на трьох рівнях: мікро-, мезо- та макрорівні.

Ключові слова: добродійна діяльність, політика, акторно-мережева теорія, український політичний процес, взаємозв'язок добродійної діяльності і політики.

Е. А. Стрельникова

ВЗАИМОСВЯЗЬ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ: АКТОРНО-СЕТЕВОЙ АНАЛИЗ

В статье рассматривается потенциал применения акторно-сетевой теории Бруно Латура для исследования взаимосвязи благотворительной деятельности и политики в современном украинском политическом процессе. Построена модель взаимосвязи благотворительной деятельности и политики в Украине, основанная на трех уровнях: микро-, мезо- и макроуровне.

Ключевые слова: благотворительная деятельность, политика, акторно-сетевая теория, украинский политический процесс, взаимосвязь благотворительной деятельности и политики.

O. Strelnikova

RELATIONSHIP CHARITABLE ACTIVITY AND POLICY IN UKRAINE: ACTOR-NETWORK ANALYSIS

The present article is devoted to the problems of the potential of the application of the actor-network theory of Bruno Latour for investigating the relationship between charitable activity and politics in the modern Ukrainian political process. The micro, meso and macro levels of the model of the relationship between charitable activity and politics in Ukraine are studied from the point of view of the functional plans in modern Ukrainian society. New approaches to considering the functional plans of the relationship between charitable activity and politics in Ukraine are proposed. The logical structure is divided into all levels of the model according to the types of relationship between charitable activity and politics in Ukraine. The peculiarities of functional aspects of the potential of the application of the actor-network theory of Bruno Latour for investigating the relationship between charitable activity and politics in the modern Ukrainian political process are analyzed. The results of the research could be used in Sociology and Political science for the further detailed scientific analysis.

Key words: charitable activity, politics, actor-network theory, Ukrainian political process, interrelation of charitable activity and politics.

Постановка проблеми. Останнім часом добродійна діяльність в Україні (а разом із нею й споріднені явища, що мають однакові цілі й умови реалізації) набула значного поширення. Зросла кількість тих осіб, які будь-яким чином долучалися та долучаються до надання добродійної допомоги. Державою активно використовуються ресурси (матеріальні, фінансові, організаційні та ін.), надані на добровільних та безкорисних засадах, з метою реалізації державної політики у багатьох сферах суспільного життя. Особи, які беруть участь у тих чи інших видах добродійної діяльності, досить активно залучаються до політичного життя України, використовують свій досвід надання добровільної та безоплатної допомоги під час кар'єрного зростання, суспільно-політичної діяльності та ін. З огляду на це актуалізується потреба всебічного аналізу добродійної діяльності в Україні, її взаємозв'язків із іншими соціальними інститутами суспільства, зокрема з політикою.

Аналіз актуальних досліджень. Різні аспекти розвитку добродійної діяльності, особливості функціонування її окремих форм (зокрема волонтерства) привертала увагу багатьох українських дослідників. Так, багато уваги приділяється всебічному аналізу волонтерства, його сучасному стану, особливостям реалізації та перспективам розвитку (С. Горбунова-Рубан, Д. Горелов, Л. Жужа, Н. Комарова, О. Корнієвський, Д. Міханчук, І. Юрченко та ін.). Ідеї, плідні для соціологічного аналізу сучасного стану та перспектив розвитку добродійної діяльності, висловлювались в роботах таких учених, як Д. Акімов, О. Балакірева, О. Безпалько, Т. Бень, Я. Буздуган, С. Буко, Ю. Галустян, О. Гілета, Т. Лях, О. Ковтун, О. Повстин, О. Черних та ін. Добродійна діяльність як соціальний інститут, окремі аспекти його інституціоналізації, взаємозв'язок соціального інституту добродійної діяльності з іншими соціальними інститутами сучасного українського суспільства розглядалися в роботах О. Моросовського, Ю. Чернецького, І. Юрченко та ін. Незважаючи на досить значну кількість наукових праць присвячених дослідженню добродійної діяльності загалом, її окремих форм

та специфіці реалізації зокрема, соціологічний аналіз взаємозв'язку доброчинності з іншими сферами суспільно-політичного життя є вкрай актуальним.

Отже, метою статті є спроба застосувати акторно-мережеву теорію (ANT) Бруно Латура задля аналізу особливостей взаємозв'язку доброчинної діяльності і політики в умовах сучасного українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Мережа (структура) взаємозв'язку доброчинної діяльності та політики основана на взаємодії (інтерації) різноманітних організацій (у тому числі інститутів) та осіб, що діють (актантів), та являє собою однорідне поле взаємозв'язку доброчинності та сучасних політичних процесів. Б. Латур говорить про існування актанта – об'єкта/учасника/організатора взаємодії, тобто будь-якої особи, яка діє, під час побудови чи функціонування мережі. На думку А. Артеменко, «будь-який об'єкт [з точки зору акторно-мережевої теорії], що виникає, має власний об'єм та просторове місце, впливає на просторові відносини. Новація цієї теоретичної пропозиції — у трьох положеннях: по-перше, соціальний об'єкт повинен мати предметний, речовий «субстрат»; по-друге, соціальний об'єкт організує фізичний і функціональний простір навколо себе; по-третє, об'єкт має складну структуру і залишається цілісним, поки не змінюються зовнішні і внутрішні зв'язки його складових. Матеріальна річ перетворюється для соціальної теорії на «якір» суспільної взаємодії і соціального об'єкта. ... Тобто просторове й матеріальне місце соціальної взаємодії позначається звичайними предметами, що використовуються як знаряддя для здійснення соціального акту» [1, с.72]. З огляду на такі елементи та зв'язки між ними «актор-мережа» реалізує ефект демонстрації, тобто здійснює вплив на політику та доброчинну діяльність відповідно. Намагаючись застосувати акторно-мережеву теорію до аналізу взаємозв'язку доброчинності і політики, ми наголошуємо на тому, що доброчинність та політика не є даністю, а розуміються як специфічний тип зв'язку між речами, що являє собою певний конструкт.

О. Ковтун зазначає, що «під державною підтримкою необхідно розуміти, з одного боку, державне регулювання відповідної галузі, зокрема, благодійності, що передбачає насамперед свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення і розвитку добродійності, а з іншого – створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які сприяють розвитку благодійності» [3]. Таким чином, доцільно говорити про спробу дослідження добродійної діяльності через, по-перше, роль/ступінь значущості держави в наданні допомоги; по-друге, міжнародну політику (чи міжнародних політик) щодо добродійності; а також дискусію щодо цінностей. Іншими словами, варто більш детально розглянути та визначити актантів, котрі наділені владою (силою, значущістю тощо) під час реалізації добродійної діяльності на національному чи міжнародному рівнях; яким чином та з якою метою використовується ця влада (сила, значущість тощо) та яким чином формується порядок денний щодо реалізації добродійності. Особливої уваги заслуговують питання, пов'язані зі способами формування (доступу) порядку денного політики у межах певної політичної системи (в нашому випадку української). Перш за все, необхідно визначити механізми формування доступу й фактори, що обумовлюють пріоритетність певної проблематики серед політичних акторів (політиків, ЗМІ, груп тиску тощо).

Звертаючись до аналізу особливостей взаємозв'язку добродійної діяльності та політики в межах українського політичного процесу на основі «акторно-мережевої теорії» Б. Латура, ми наголошуємо на тому, що такий зв'язок являє собою цілісне однорідне поле. Л. Жужа, звертаючись до використання даного методологічного підходу, зазначає: «Одна з функцій акторно-мережевої теорії – надати ще одне пояснення сутності суспільства.

З погляду цієї теорії, суспільство не існує статично та визначено. Насправді, суспільство постійно конститується завдяки функціонуванню акторів, які поєднані мережами. ...Поширення акторно-мережевої теорії на різні сфери діяльності фактично полягало в поясненні, аналізі різних

соціотехнічних мереж, де замість технічних артефактів і фізичних явищ виступали інші речі та матеріальні об'єкти. Наприклад, танки, генерали, політики й солдати всі разом утворюють таку соціотехнічну мережу, як війна. Подібну мережу утворюють і волонтери разом з речами, які вони доставляють на фронт» [2, с. 76].

З огляду на це, нами було побудовано модель взаємодії добродійної діяльності і політики в межах українського політичного процесу. Дана модель містить в собі три рівні взаємодії добродійної сфери та політичної системи, а саме: мікрорівень, що включає до себе залучення до добродійної діяльності приватним чином або у складі неформальних об'єднань (сім'ї, колективу та ін.); мезорівень, що включає до себе інституційний вимір взаємодії – реалізацію державної політики в сфері добродійності через державні або недержавні інститути; макрорівень, що включає до себе політизацію добродійної діяльності та проведення національних та міжнародних добродійних акцій з метою формування позитивного іміджу країни або окремої особи за допомогою ефективного використання стратегії надання допомоги.

Варто зазначити, що поділ взаємодії на три рівні певним чином суперечить розумінню інтеракції з точки зору акторно-мережевої теорії, оскільки Б. Латур визначав мережу, як єдине ціле, як однорідне органічне поле взаємозв'язків актантів [4]. Однак, спираючись на науковий доробок Г. Ніколайчука, ми «виходимо саме з латурівського розуміння взаємозв'язку, однак, для спрощеного розуміння нами ... було вирішено аналітично розділити його на три рівні – класичний підхід в соціальних науках за Н. Смелзером» [5, с. 335].

Кожний з перелічених рівнів зв'язку добродійної діяльності і політики аналізується нами на прикладі сучасного українського політичного процесу. На мікрорівні відбувається конвертація індивідуального «добродійного» капіталу Олександра Горайнова на політичний капітал як політичного актора/першого номеру у списках політичної партії «Волонтерська партія

України». Варто зазначити, що нами використовується поняття «добročинна діяльність» як родове стосовно до таких понять, як «волонтерство», «меценатство», «спонсорство» та «філантропія». Ми розуміємо під останніми специфічні форми добročинної діяльності, а тому не акцентуємо уваги на їхніх розбіжностях (хоча нами було реалізовано спробу порівняти їхні сутнісні риси з подальшою класифікацією даних явищ) і розуміємо під ними певні прояви добročинної діяльності, тобто діяльності з надання різних видів допомоги.

Мезорівень характеризується взаємодією політичних інститутів та інституту добročинної діяльності, а також реалізацією державної політики в сфері надання безоплатної та безкорисної допомоги. На думку О. Ковтун, «державна політика щодо благодійності повинна базуватися на таких положеннях як правове регулювання розвитком благодійної діяльності; визначення пріоритетних напрямків і розробка спеціальних програм у сфері благодійництва; добровільна діяльність меценатів; моральна та економічна підтримка державою благодійництва. Стимулювання добročинної діяльності полягає також в наданні податкових та інших пільг, що поширюються на меценатів та благодійників, меценатські організації у відповідності з чинним законодавством України.

Норми законодавства, які б сприяли та заохочували діяльність благодійників, повинні відповідати українським умовам та потребам в суспільстві. Благодійна діяльність може вільно розвиватися у країні лише тоді, якщо на рівні держави та суспільства для неї існують сприятливі умови, а саме: національне законодавство сприяє законній благодійній діяльності; зі сторони держави та суспільства благодійники отримують узаконені заохочення матеріального та морального характеру тощо» [3].

Макрорівень характеризується участю у діяльності організацій з надання добročинної допомоги на міжнародному рівні (наприклад, Всесвітня громадська служба, Волонтери ООН, Європейська волонтерська служба,

Глобальна мережа для молодих європейців) як спроби використання добродійної діяльності у реалізації стратегій державної політики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, нами була здійснена спроба побудувати модель взаємозв'язку добродійної діяльності та політики в сучасному українському політичному процесі, спираючись на акторно-мережеву теорію Б. Латура. Особливу увагу зосереджено на кожному структурному елементі даної моделі, а саме: на мікрорівні, що включає до себе залучення до добродійної діяльності приватним чином або у складі неформальних об'єднань (сім'ї, колективу та ін.); на мезорівні, що включає до себе інституційний вимір взаємодії – реалізацію державної політики в сфері добродійності через державні або недержавні інститути; на макрорівні, що включає до себе політизацію добродійної діяльності та проведення національних та міжнародних добродійних акцій з метою формування позитивного іміджу країни або окремої особи за допомогою ефективного використання стратегії надання допомоги. Перелічені три рівні сукупно утворюють цілісне однорідне поле взаємозв'язку.

На наш погляд, дана наукова стаття носить пошуковий характер, характер наукової розвідки, а кожний із зазначених нами рівнів взаємодії потребує подальшого детального наукового аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко А. П. Річ, об'єкт, топос у соціальній топології [Електронний ресурс] / А. П. Артеменко // Гуманітарний часопис. — 2012. — № 3. — С. 71—78. — Режим доступу : <http://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/GCH/2012/GCH312/pdf/09.pdf>
2. Жужа Л. О. Волонтерський рух у контексті Антитерористичної операції в Україні: політологічний вимір : дис. канд. політ. наук : 23.00.02 / Лілія Олександрівна Жужа. — Харків, 2016. — 225 с.
3. Ковтун О. А. Державна політика у сфері благодійності в Україні [Електронний ресурс] / О. А. Ковтун // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2011. — № 8. — Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=316>
4. Латур Б. Пересборка социального: введение в акторно-сетевую теорию / Бруно Латур ; [пер. с англ. И. Полонской; под ред. С. Гавриленко]. — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. — 384 с.

5. Ніколайчук Г. Г. Застосування акторно-мережевої теорії для побудови моделі взаємозв'язку спорту і політики в Україні / Г. Г. Ніколайчук // Гілея: науковий вісник. — 2015. — Вип. 99. — С. 332—337.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2017